

EGY VALLATÁS ANATÓMIÁJA

Brusznjai Árpád a vizsgalótisztek előtt

Brusznjai Árpád élete és halála sajátosan jelenik meg a forradalom megtorlása jegyében szerkesztett koncepciók perben, egyszerre tükrözve az életutat, a forradalom alatt tanúsított hősi civil magatartást és az életáldozat drámáját. A nyomozó hatóság lep-

lezetlen törekvése az eltökélt osztályellenség, a tudatos ellenforradalmár képének megformálása volt. Brusznjai Árpád esetében a végzetes döntés olyan ember ellen irányult, akinek köszönhetően fék került az indulatokra.

A szentesi gimnáziumban érettségizett 1942-ben. Az egyetemen az Eötvös Kollégium görög-latin-történelem szakos diákja volt. Diplomáját summa cum laude szerzte. 1947–1950 között a világhírű ókortudós, Moravcsik Gyula professzor mellett dolgozott. 1950-ben pap bátyja internálása után bocsátották el a Klasszika-filológiai Intézetből. Ezért kénytelen volt vidéken kántorkodni – miközben a váci egyházi gimnáziumban latint és görögöt tanított.

AZ ELŐZMÉNYEK

Brusznjai Árpád 1952 júniusában került Veszprémbe, ahol fiatal tanárként nemcsak a Lovassy László Gimnázium tanulói körében vívott ki megbecsülést kiváló tudásának és pedagógiai érzékének köszönhetően. Kollégái is elismerték átlagon felüli teljesítményét, amely nemcsak a tanórák megtartásában jelentkezett: hamarosan szervezője és sajátos színfoltja lett a városzenei életének is.

Aligha csodálható, hogy érzékenyen figyelte az 1953 utáni enyhülést, hiszen legfőbb vágya és reménye volt visszakerülni a klasszika-filológia tanszékre, ahonnan származása miatt eltávolították. 1956 őszén – amikor már ország-szerte érezhető volt, hogy „van valami a levegőben” – Veszprémbe is megmozdult a közélet. A Tudományos Ismeretterjesztő Társaság ankétján felszólalt, s bírálta a könyvkiadás hibáit. A Hazafias Népfrent megyei elnökségének értelmiségi ankétján kemény

56-OS PORTRÉK

„...egy nemzet, amely magától föltámadt, s maga keres ott a harc hevében pillanatnyi vezetőket magának.” E szavakkal jellemezte Németh László a magyar társadalmat a forradalom hevében, november 3-án az *Igazságban*, Obersovszky Gyula legendás lapjában közölt írásában. A nemzetéért aggódó író az események sűrűjében is pontosan látta: 1956 az egész magyar társadalomé. Az emberek különböző családi háttérrel és iskolázottsággal, eltérő világnézettel, politikai értékrenddel és demokráciaképpel kerültek az események sodrába. De bármerről jöttek is, egyetértettek a szovjet fennhatóság és a kommunista diktatúra elutasításában: szabadságot akartak, és függetlenséget. Az összeállításunkban bemutatott életpályák ezt a sokszínűséget próbálják megragadni.

Szerepel a válogatásban politikai értékrend alapján jobb- és baloldali meggyőződésű, polgár és szocialista, bemutatunk budapesti felkelőparancsnokot, a harcokban részt vevő hivatásos katonát és civilt, a közrendet biztosító nemzeti bizottságok fővárosi és vidéki tagjait, gyári

munkást, földművest és jogászt, református lelkészt és latintanárt. A portrék rávilágítanak az egyéni nézőpontokra, eltérő érdekekre, az attitűdök különbözőségére és hasonlóságára, bemutatják, hogy ki cselekedett ösztönös szabadságvágyból, és ki tudatosan, értékrendje,

VÉGZETES SORSOK A FORRADALOMBÓL

mennyire egységes volt a forradalom.

Teljes életutak – még oly vázlatos – bemutatására törekedtünk, ami fontos adalékokkal szolgál a Kádár-rendszer jellegéhez is. Voltak, akik életükkel fizettek a megtorlás során, voltak, akik szabadságvesztéssel „megúszták”. 225 halálos ítélet fémjelzi a kommunista diktatúra bosszúját – és nem kevésbé jellemző az, hogy az '56-os számonkérés bebörtönzött áldozatait szabadulásuk után mennyire engedték visszatérni hétköznapi életükbe, milyen mértékben váltak az egyéni életutak a megbélyegzettség függvényévé.

hangú bírálatot mondott – a Rajk-ügy kapcsán – a gyilkosokról, szélhámosokról és sarlatánokról. Követelte, hogy a statisztikai hivatal hozza nyilvánosságra a létminimum mutatóit, és a legalacsonyabb fizetések megállapításánál ezt kötelezően vegyék figyelembe.

A forradalom kitörése előtt – október 20-án – a Hazafias Népfrent keretei között megalakult Veszprémben a Batányi Kör. A kört megalakító tíztagú „akcióbizottságba” meghívták Brusznai Árpádot is. Bár később valószínűleg a pártot és a vezetőket támadó beszédet tulajdonítottak Brusznainak, a Batányi Körben nem történt semmi, gyorsan túllépett felette a história. Október 23-án kitört a forradalom.

1956. október 26-án Brusznai Árpádot a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács tagjává, majd november 1-jén elnökévé választották. Brusznai – eredeti szándéka szerint – néhány napig kívánt részt vállalni a város, majd a megye forradalmi önkormányzatában. Úgy gondolta, amikor megszűnik az ideiglenesség, és az irányítást az új, demokratikus közigazgatás veszi át, ő visszavonul választott hivatásához – a tudományos kutatáshoz és az oktatáshoz –, ugyanis semmiképpen sem akart politikus lenni.

Ahhoz, hogy meg tudjuk, mi történt a forradalmi Veszprémben, lapozzuk fel Brusznai Árpád koncepciók perének iratait! A per központi alakja kezdetől fogva dr. Brusznai Árpád volt,

aki a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsban viselt elnöki tisztése – és családi háttere, keresztény meggyőződése, értelmiségi volta – miatt különösen alkalmasnak bizonyult a „tudatos ellenforradalmár” alakjának kialakítására.

Brusznai Árpádot először a szovjet állambiztonsági szervek tartóztatták le és 1956. november 7–25. között tartották fogva. Ekkor tisztázódott, hogy

senki meggyilkolására nem adott utasítást. December 12-én újból letartóztatták, ám az 1957. február 6-7-ig foganatosított előzetes fogva tartás alatt történt kihallgatásokról nem maradt fenn jegyzőkönyv. Harmadszorra 1957. február 25-től április 19-ig volt Brusznai letartóztatásban. Terhelti anyagában 13 jegyzőkönyv 64 – egy-

Brusznai Árpád feleségével és gyermekével

A lefolytatott vizsgálatok, valamint a kiszabott ítéletek összehasonlítása alapján közelebb tudunk jutni ahhoz a kérdéshez, hogy a rendszer milyen logika szerint építette fel a számonkérés szabályait, az egyes személyekre kiszabott büntetések mértékében milyen törvényszerűségek érvényesültek. Mindez módot ad arra, hogy a megtorlás mögött meghúzódó szándékok tágabb összehasonlításban – és a megtorlást elszennvedő társadalmat is szem előtt tartva – váljanak elemezhetővé.

Az egyes eljárásokat vizsgálva szembeszökő: a hatalom célja nem az igazság kiderítése volt. A megtorló perek egy-egy ponton – megvalósítva az eljárás

rások megrendelőjének koncepcióját – a kádári „ellenforradalmi” tézis igazolásai, az MSZMP ideologikus értékelésének, az ellenforradalom négy fő okának az illusztrációi. A forradalom leverése utáni sorsok – kivégzés, öngyilkosság, életfogytiglani és súlyos börtön, kényszerű emigráció – a megtorlás kiterjedtségét és brutalitását vetítik elénk. Csak a tanulmányokban szereplő személyeket érintő 12 perben 42 halálos és 13 életfogytiglani ítéletet hoztak, 562 év börtönbüntetést osztottak ki, és volt, aki az ítélet meghozatala előtt az öngyilkosságba menekült.

Mindezeket az elemzési szempontokat tartottuk szem előtt akkor, amikor nem sokkal

a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) 2014. februári megalakulása után a Kúriával és a Legfőbb Ügyészséggel összefogva *Emlékezés és emlékeztetés* címmel közös tudományos programot indítottunk az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követő megtorlás igazságügyi dokumentumainak rendszerezett feltárására. A jogi és történeti szempontokat egyaránt érvényesítő, a Magyar Nemzeti Levéltár, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum, valamint a Veritas Történetkutató Intézet munkatársainak részvételével, a NEB koordinálásában folyó kutatások kiterjednek a forradalmat követő büntetőperek rendszerezett, hiánypótló áttekintésére, az igazságszolgálta-

tást felhasználó megtorlás irányító és végrehajtó testületeinek és az abban közreműködő személyek körének feltárására, valamint az ismert és kevésbé ismert áldozatok portrészere bemutatására.

Összeállításunk az utóbbi program keretében készült portrékból ad közre válogatást. Azt igyekeztünk megjeleníteni, ami 1956 egyik legnagyobb tanulsága, egyben következménye volt: a forradalmat minden társadalmi csoport a magáénak érezte, a megtorlást pedig minden társadalmi csoportnak el kellett szenvednie. 1956 mindannyiuké.

Földváryné Kiss Réka –
M. Kiss Sándor – Szekér Nóra

mást gyakran átfedő vagy önmagát ismétlő – kérdést és az arra adott válaszokat tartalmazza.

MIT VALLOTT BRUSZNYAI ÁRPÁD?

„Beszéljen részletesen a »Forradalmi Tanácsban« végzett tevékenységéről” – utasította 1957. április 10-én a kihallgatótiszt. Brusznai Árpád válaszában megemlíti: „Az első küldöttgyűlésen megválasztott »Forradalmi Tanács« [továbbiakban: »FT«] még október 26-án este értesült arról, hogy Várpalotán fegyveres harc folyik és a szovjet katonákat gyilkolják.” Ekkor megbízták Sánta Károly és Horváth József FT-tagokat, hogy a szovjet alakulatokkal Várpalotán „rendezzék a problémát”. Levelet küldtek továbbá Újvári ezredesnek, amelyben – vallotta Brusznai – „felkértük őt arra, hogy a továbbiakban tartózkodjék a tömegbe való lövetéstől, mivel nekünk arról a várpalotai küldöttek beszéltek”.

Október 27-én újabb küldöttgyűlés volt, amelyet Brusznai vezetett le. Itt esett szó először arról, hogy Lóránd Imre – aki akkor a Forradalmi Tanács elnöki tisztét látta el – telefonon fel-

vette a kapcsolatot Kossa Istvánnal – aki a kormány tagja volt –, és közölte vele a küldöttgyűlésen megfogalmazott követeléseket. Ezzel a telefonbeszélgetéssel indult azon kapcsolatfelvé-

telek sorozata, melyek az új forradalmi szervek törvényes voltát szándékoztak elismertetni és kinyilvánítani. A gyűlésen felvetődött a budapesti harcokba való fegyveres beavatkozás is, amit Brusznai határozottan elutasított.

Az október 29-i harmadik küldöttgyűlésen Lóránd Imre elnök elmondta, hogy tiltakozik „a Rákosi-féle vezetési stílus visszaállítása ellen, de ellenzi a horthysta restaurációt is”. Fontos kijelentés: „Tudomásom szerint azonban Kossa miniszter 26-án este az akkori kormány nevében helyben hagyta működésünket”, amely azért jelentős, mert a döntés a Nagy Imre által bejelentett október 28-i politikai fordulat előtt történt. „Október 28. (szombat) és 29-én (vasárnap) néhány olyan intézkedést tettem, amellyel úgy érzem, az akkor létezőket jelentő termelést segítettem elő.”

Október 30-án kedden „értesültem arról, hogy Győrben már kísérletet tettek arra, hogy a dunántúli erőket egyesítve kialakítsanak egy központot. Mint később tudomást szereztem arról, a Győrben összehívott küldöttségek között 2 veszprémi küldöttség ment, az egyik dr. Besenyőék által előző nap javasolt küldöttség. A másik pedig a »FT« tagjaiból, név szerint Horváth Tiborból és Molnár Tamásból alakult ki, azt nem tudom, hogy kiktől kaptak ezek megbízást arra vonatkozóan, hogy Veszprém megyét képviseljék Győrben.”

Beszámolt arról is, hogy ezen a napon „megjelent Veszprémben Földiák János és felesége, Ferrari Violetta, az ismert színésznő, akik a Veszprémi

Egyetem előtti tömeggyűlésen lázították Veszprém népét a rend megszüntetése ellen. Földiák a Forradalmi Tanács átalakítását követelte, mert megítélése szerint „mi itt semmit nem csinálunk, sőt őrizzük a pártházat, mindenütt áll a nemzetőrség, csak itt nem”. Az ülésen megjelenő Sánta Károly alezredes a tanács tagok megkérdezése nélkül felolvasott egy „proklamációt, amelyet szerinte az általa előző napon összehozott »Katonai Forradalmi Tanács« állított össze. Ebben arról volt szó, hogy [...] fenntartás nélkül és miniszteri intézkedéseket be nem várva is támogatja fegyveresen a forradalmat. Egyidejűleg bejelentette a nemzetőrség azonnali megalakítását.” Sánta utasította Kiss Gaál Imre századost, hogy kezdje meg a fegyveres alakulatok szervezését, alakítson egy századot az egyetemisták-ból, egy másikat a fémfeldolgozó munkásaiból. Brusznai viszont kijelentette: „a másnap esti küldöttgyűlésig nem vagyok hajlandó dolgozni, és az ezután következő eseményekért azokat tartom felelősnek, akik azt elindították. E nyilatkozatom után kivonultam a terebről, és elmentem haza.”

Másnap a Forradalmi Tanács átköltözött a megyei tanács épületébe, s „október 31-én este összejött a negyedik küldöttgyűlés. [...] Ezen a küldöttgyűlésen 8-10 perces beszámolót mondott Meskó Gábor, amely az előző napi eseményeket értékelte. Ez után került sor a »FT« újjáválasztására, [...] külön megválasztották a megyei és a városi »FT«-t is. Ez a küldött közgyűlés megválasztott engem is a megyei »FT« közé.”

Brusznai Árpád kollégái és tanítványai körében, Veszprém, Lovassy László Gimnázium

Brusznai Árpád

1924–1958

Derekegyházán született. Apja 1910-től 1934-ig hivatásos csendőr főtörzsőrmester volt, leszerelése után nap-számoként dolgozott. Édesanyja a házasságkötése előtt varrónő volt, utána pedig a háztartással foglalkozott. A szülőknek Szentesen háromszobás családi házuk volt, amelyet 1951-ben államosítottak. Apját 1949-ben egy év börtönre ítélték a népi demokratikus államrend elleni izgatás büntetéséért. Testvérét, aki római katolikus lelkész lett, 1950-ben internálták. 1951-ben védte meg a Homérosz-kérdésről írt doktori értekezését – kitűnő eredménnyel –, amely akkor nem hozta meg számára a megérdemelt elismerést, nem nyitotta meg a tudományos pálya folytatásának lehetőségét. 1953-ban nősült, egy leánygyermek született. Személyleírásában olvasható „különös ismertetőjele: jobb láb bénasága”.

MSZMP szervezését. [...] Ő mindamellett, hogy az MSZMP szervezését irányítja, mint technikus vissza kíván menni a termelő munkába. Én úgy önéki, mint másoknak, Stefán László és Nagy László DISZ-vezetőnek, Gyimesi András tanácsi vezetőnek mondtam, hogy a »Forradalmi Tanács« és a magam részéről sem gördítünk ez elé akadályt, és amennyiben politikai meggyőződésükért őket a termelő munkában nem alkalmazzák, keressenek fel engem, és támogatni fogom az elhelyezkedésüket.” Délután „Lohonyai nevezetű [...] telefonon felhívott, és [...] »Forradalmi Ifjúsági Szövetség« néven a következőket közölte: elfoglalták a DISZ helységeit és vagyontárgyait, ezekben a helységeken fegyveres nemzetőr csoportot

Brusznai feltételekhez kötötte forradalmi tanácsi tagságát: határozzák el a sztrájk befejezését, törekedjenek az utcai zavargások megszüntetésére, „hagyjanak bennünket az eredeti program szerint dolgozni, [...] ne mások példájára, hanem saját magunk döntése alapján cselekedjünk”. A megyei forradalmi tanács Nagy Béla tanár helyett dr. Horváth Ferencet választotta elnökéül. „Másnap, azaz november 1-jén reggel a megyei tanács elnöke szobájában újra összeült a »FT«, ahol dr. Horváth Ferenc lemondott, és utána egyhangúan engem választott meg megyei »FT« elnöknek.”

A kihallgatást itt Stefán László – a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) titkárból alhadnaggyá vedlett vizsgáló, egyben az ügy tanúja(!) – megszakította azzal, hogy másnap folytatja. Ez a kihallgatási nap azért sajátos, mert Brusznait hagyták viszonylag szabadon beszélni. (A jegyzőkönyv szövegében csak elvéve jelennek meg Brusznai mondattöredékei, a szöveget döntően a vizsgáló „interpretációjában” jegyzőkönyvezték.) Brusznaival tehát elmondatták a forradalom veszprémi – általa ismert – eseményeit október 26-tól november 1-jéig. Később – látni fogjuk – majd visszatérnek ennek az időszaknak egyes mozzanataira.

AZ ÁPRILIS 11-I KIHALLGATÁS

„Mondja el, hogy a Veszprém Megyei »Nemzeti Forradalmi Tanácson« belül mint elnök milyen tevékenységet fejtett ki, és milyen intézkedéseket hajtott, vagy hajtatott végre?”

Brusznai válasza: „első intézkedésem Nagy Béla tanárral kapcsolatos”, mivel értesítést kapott, hogy Nagy Béla a forradalmi tanács bélyegzőjével lepecsételt üres papírokat vitt magával „ellenőrizhetetlen céllal, és azzal gépkocsi szerzést kísérelt meg, ugyanakkor arról is értesítettek, hogy fegyverrel is rendelkezik. Utasítottam a rendőrséget, hogy egy járőr állítsa elő, és szedje el tőle ezeket a holmikát [...] Nagy Béla eltávozása miatt ezt nem [lehetett] végrehajtani.” Ennél fontosabb a vallo más következő szakasza: „Egész működésem alatt ez volt az egyedüli eset, hogy személyesen adtam utasítást valakinek az őrizetbe vételére. Határozottan tagadom azt is, hogy bármely pártfunkcionárius, állami vezető vagy fegyveres testület tagjának őrizetbe vételére, előállítására vagy házkutatására

parancsot vagy utasítást adtam volna. Azt is tagadom, hogy név szerint Maczkó Miklós szds-nak [századosnak] bármilyen formában utasítást adtam volna Ferge fhgy. [főhadnagy] letartóztatására.”

Beszélt továbbá arról is, hogy a Veszprém Megyei Hírlapban hivatalos közleményként közzétették a Forradalmi Tanács rendeleteit. Ezek közül a termelőszövetkezetekből való kilépésről, az országgyűlési képviselők visszahívásáról és a munkaszüneti napokról hozott rendeleteket mint elnökhelyettes aláírta, a november 3-i, hittanra történő beiratásokról szóló rendelet „alá mint elnök írták alá a nevemet”. A rendeletek megjelenési körülményeiről elmondta, hogy azokat nem tárgyalta a Forradalmi Tanács, „egyikről sem készült hiteles eredeti példány, s a lapokban aláíróként feltüntetett személyek sohasem írták alá”. A rendeletek – folytatta Brusznai – a Forradalmi Tanács tagjainak és munkatársainak „nem hivatalos beszélgetéseire” lehettek alapozva. Saját intézkedésének ismerte el a november 1-jére hirdetett munkaszüneti nap elrendeléséről szóló döntést, s nem vitatta, hogy a termelőszövetkezeti kilépésről szóló rendeletet is megtárgyalta a Forradalmi Tanács október 28-án.

Arról vallott, hogy egyeztetett a pártfunkcionáriusok fegyvereinek bevonásáról – az intézkedést még Lóránd Imre elnöksége idején adta ki elődje. Elnökké választása után az MDP gépkocsijainak és más ingóságainak lefoglalásáról intézkedett, „tudomásom szerint csütörtökön [november 1-jén] önálló pártként alakult meg a SZDP, és tudomásom szerint már ekkor megalakult az MSZMP. Abban a tudatban voltam, hogy az MDP mint jogi személy megszűnt. Ennek ellenére sem szándékoztam az MDP vagyonával foglalkozni, míg jelzés nem érkezett arról, hogy az MDP garázsából ismeretlen egyének 2 gépkocsit önhatalmúlag elvittek” – lefoglalásuk után a vagyontárgyak megőrzésével a garázs vezetőjét bízta meg. Hasonló intézkedést tett a járási pártbizottság és a DISZ-bizottság gépkocsijaira is.

November 2-án (pénteken) került sor az MDP bankszámláján lévő kb. 700 000 Ft zárolására, „amely állami támogatásként szerepel[te]”. „Ugyanezen a napon délelőtt felkeresett Papp János, az MSZMP intézőbizottságának elnöke [...] Bejelentette, hogy az MDP mint szerv megszűnt, és megkezdtek az

kívánnak elhelyezni, én félbeszakítottam az ő közlését, és kifejtettem, [...] a városban csupán egy fegyveres nemzetőrség működhet, amelyet Sánta alezredes kezdeményezett és honvéd tiszttel parancsnokság alatt áll. Én tehát nem adtam arra engedélyt, hogy a csoport létre hozzák, és fegyvereket kapjanak valahonnan Azt sem tudom, hogy honnan szereztek fegyvereket e csoport felfegyverzésére.” Péntek délután a városban 2 századnyi fegyveres erő volt, „amelyet Sánta Károly alezredes utasítására Kiss Gaál Imre szds. fegyverzett fel nemzetőrség céljára”.

Pénteken Brusznjai Árpád Budapestre utazott a Honvédelmi Minisztériumba: „Utazásom célja az volt a veszprémi helyőrség körében mutatkozó zavaros állapotok rendezésére a Honvédelmi Minisztérium segítségét, illetve erre a célra felelős tiszti megbízott kiküldését kérjem”. Itt Kána Lőrinc vezérőrnagy közölte: „Tiszti megbízottat nem tud küldeni, hanem a helyőrségi »Katonai Forradalmi Tanácsot« vezető tiszt hívja őt vissza a megadott »K« telefonszámon, és meg fogja kapni az utasítást.” A nemzetőrség felfegyverzésével kapcsolatban Kána kifejtette: „A nemzetőrség felfegyverzése minisztériumi rendelet, s a hadsereg ezt [sic!] kell, hogy lássa fegyverekkel, még az »M« raktárak terhére is. A fegyvert kiadó parancsnokok felelnek azért, hogy fegyvert csak felelős vezetővel rendelkező katoná viselhet, és katonakönyvvel rendelkező személyek kaphatnak.”

November 3-án Dormány László százados ismertette a városvédelmi tervet Mackó Miklós, Monori Gyula és Dömötör Lajos forradalmi tanácsstagok előtt. „Ez után Dormány László elemelt egy kimutatást a Veszprémben kiosztott fegyverekről. A kimutatásban 786 db. fegyver kiosztása szerepelt amelynek túlnyomó része Veszprém város, Balatonfüred, Zirc környékén lett kiosztva. [...] Ezután én elmondtam, hogy Kána Lőrinc v.örgy. [vezérőrnagy] mit mondott nekem Budapesten, majd közöltem Dormány László szds.-al a »K« telefonszámot, hogy hívja fel Kána Lőrinc v.örgy.-t, és megkapja az utasítást.” Arról nem volt tudomása Brusznjainak, hogy a telefonbeszélgetés megtörtént-e. A jelenlévők azt az álláspontot alakították ki, hogy a már kiosztott fegyvereken kívül legfeljebb 700-800 fegyvert adnak ki a nemzetőrségnek. A fegyverek kiosztásával kapcsolatos részletekről Brusznjainak nem volt tudomása.

A vallomásban ezután témát váltottak. Brusznjai Árpád arról számolt be, hogy november első napján felkereste „a jutasi laktanyából egy 8-10 tagú honvéd küldöttség, amelyben tiszt is volt, és kérték a »Megyei Forradalmi Tanácsot«, hogy a honvédségnél fennálló helyzet rendezéséhez nyújtson segítséget. Ez alkalommal Dormány és Mackó szds.-k is jelen voltak.” Beszámolt még egy katonákkal kapcsolatos vitás ügyről is: „Ugyanezen a délelőtti törént, hogy értesülésem arról, hogy előző éjszaka a tüzérhadosztály tisztjei letartóztatták Kiss Gaál Imre szds.-t, a »FT« tagját. [...] Ennek kapcsán határoztam el, hogy délutáni időben a jutasi laktanyába fogok menni, és alkalmat kérek Sánta Károly alez.-től, hogy megismerjem Kiss Gaál szds. elleni vádakat, s egyes pontjaihoz esetleg tanúvallomást tegyek.”

Szóba került egy másik – később kiélezett – téma, amellyel a vád Brusznjai restaurációs törekvéseit akarta igazolni: „Itt fejtettem ki azt az álláspontomat is, amely a régi tisztekkel volt kapcsolatban. Lehetségesnek tartom, hogy 1949–50-ben kerültek elbocsátásra a honvédség kötelékéből olyan tisztek is, akiket 1945-ben igazoltak, továbbra is becsületesen szolgáltak, és akiknek rehabilitálására sor kerülhet. Például hoztam fel a Rajk-per katonai résztvevőit és saját apósomat is, akinek rehabilitációs felülvizsgálását éppen 1956 őszén rendezte el az MDP központi vezetősége.”

Ezután ment át az ezredgyűlésre, ahol beszédében kifejtette: „Az eddigi eseményekben a hadsereg szervezetten nem vett részt, a továbbiakban azonban lehet, hogy szükség lesz rá, mert látnunk kell, hogy ellenforradalmi veszély fenyeget. Felhívtam őket fegyveremre, parancsnokaiknak fokozottabb engedelmességre.”

A katonák elégedetlenek voltak a Katonai Forradalmi Tanács összetételével. „Közöltem – folytatta Brusznjai –, hogy a HM rendeletben szabályozta a »FT« megválasztását és jogkörét a honvédségi alakulatoknál (tudomásom szerint ezt a rendeletet még Janza Károly bocsátotta ki). Elmondtam, hogy ezt a rendeletet a gyűlés további folyamán a ho. [hadosztály] parancsnokok fogja ismertetni, s én a területileg illetékes polgári szerv nevében arra kértem őket, őrizzék meg nyugalmukat, és hajtsák végre a minisztérium utasításait. [...] Utólag eszembe jutott – egészítette ki vallomását Brusznjai Árpád –, november 3-án,

szombat délelőtt kaptam értesítést Balla Béla mérnöktől, aki önkéntes aktíva[ként] dolgozott a »FT«-ban.” Balla jelezte, hogy Peremartonból felajánlották: „tudnának páncélelhárító aknákat gyártani, s mi azokat rakassuk le a városhoz vezető utakra. Ezt én kifejezettem megtiltottam.”

Beszélt még Brusznjai Sánta Károly alezredes letartóztatásáról: „Határozottan tagadom, hogy az én jóváhagyásommal letartóztatás, bárkinek bántalmazása vagy meggyilkolása, az én forradalmi tanácstagságom vagy elnökségem alatt történt volna. Azt is határozottan tagadom, hogy [...] szóltam volna, hogy a megyei börtönben lévő ÁVH-sokat vagy funkcionáriusokat végezzék ki, és a helyüket újabakkal töltsék meg.” Megjegyezte még: „Arról azonban semmit nem tudok, hogyan robbant ki Veszprémben a fegyveres harc a szovjet és magyar örök között november 4-én hajnalban. Arról sem, hogy ki szervezte ezt meg, ki adott erre tűzparancsot, arról sem, hogy kik harcoltak és milyen eredménnyel.”

Ez a bekezdés – amely nyilvánvalóan kérdéssorozatra adott válaszok sűrítése – zárta volna a vallomását, azonban Brusznjainak eszébe jutott a sajtóban közzétett rendeletekkel kapcsolatban egy momentum: „szeretném előző vallomásom kiegészítéséül az alábbi megjegyezni. Az újságokban névalírással megjelent 13 rendelet kivétel nélkül y-nal írja a nevem végén szereplő i-t, magam nevemet így soha nem írtam” – a rendeleteket tehát nem az általa aláírt példányról nyomtatták.

Ezzel befejeződött a kihallgatás „történeti” része, amikor módja volt Brusznjai Árpádnak viszonylag hosszabb értékelést is adni saját működéséről. Ezekben a sorokban már benne van az életért folytatott harc, az életösztön diktálta – el nem ítéhető – „kompromisszum”: „Továbbiakban egész működésem értékelésével kapcsolatban a következőket szeretném elmondani: Decemberben készített és benyújtott emlékezéseimmel ellentétben azóta szerzett ismeretek és tapasztalatok alapján ma már nem állítom, hogy a veszprémi eseményekben nem voltak ellenforradalmi célú megmozdulások. A magam részéről részletes vallomást tettem, s most ehhez csak annyit szeretnék hozzáfűzni, amikor működésemet megkezdtem, abban a tudatban tettem, hogy egyrészt a tömegek követelése miatt fogok harcolni, másrészt,

hogy ezt a harcot helyesli és támogatja a veszprémi Fegyveres Erők, az MDP veszprémi vezetői és az államvédelmi szervek is, ezt első tömeg előtt elmondott beszédemben így mondtam el: Velünk a párt, velünk a hadsereg, s velünk az ÁVH. Működésünk egész folyamán működésünk törvényes elismerésének tekintetem azt a körülményt, hogy az MDP helyi szerve és az ÁVH külön írásbeli támogató nyilatkozatot küldött meg hozzánk, hogy a kormány ismétleten megerősítette működésünket.” Utolsó érvként hozzátette még: „Végezetül meg szeretném említeni, hogy bár módomban lett volna, de nem menekültem el a felelősségre vonás elől, éppen azért, mert tudomásom szerint személyes bűncselekményt nem követtem el.”

Ami a kihallgatások tartalmát illeti, ez a rész – bár torzításoktól korántsem mentes – nagyjából tartalmazza a Brusznai által előadottakat, más szóval a vizsgáló még nem avatkozott be durván a vallomás tartalmába. Ez nem véletlen. A politikai rendőrség célja ekkor még az volt, hogy minél több olyan ténnyel ismerkedjen meg, amelyet – „megfelelően” kiforgatva eredeti jelentéséből – majd a vádlott és társai ellen lehet fordítani. Ezt a korántsem új módszert érhetjük tetten a kihallgatások következő napjain, amikor a kronológiai száltól elszakadva egy tematikus-ideologikus kihallgatási taktika váltja fel az eddigit.

Brusznai védekezéséről elmondható: egy tiszta erkölcsű, de mérhetetlenül naiv ember áll itt előttünk. Aesopus nevéjéből a bárány, aki a folyóból lejjebb iszik, mint a farkas, s csodálkozik a kérdésemre, hogy hogyan zavarhatná ő a farkas ivóvizét. Brusznai joggal bízott abban, hogy a forradalmi tanácsok legális szervek, működésük törvényes, azt a központi és a helyi szervek – a megszűnt párt- és állambiztonsági szervek is – elismerték, sőt támogatták. Brusznai Árpád – aki nem volt jártas a színlelésben – hitt abban, hogy igazát és tisztességét megvédeheti, s a vizsgálat valóban arra kíváncsi, mit tett Veszprém megyében. A vizsgálat azonban nem arra volt kíváncsi, mit tett Brusznai Árpád, még kevésbé, hogy védekezése jogilag megalapozott-e. Mindez mindegy volt. Személye egyszerűen alkalmas volt arra, hogy a „tudatos ellenforradalmár” alakját felmutassák és hóhérekre adják. Ezt Brusznai Árpád csak akkor vette észre, amikor már senki sem tudott rajta segíteni.

A JÚNIUS 27-I KIHALLGATÁS

Az első kérdés arra vonatkozott, „mit tud a »Forradalmi Tanácsba« beválasztott honv. [éd.] tisztek ellenforradalmi tevékenységéről”. Az „ellenforradalmi” jelző valójában meghatározta a kérdésre jegyzőkönyvezett választ: „megállapításom az – szól az első felelet –, hogy itt Veszprémben, ha a honvédségi alakulatok aktívan nem támogatják a kezdet kezdetén a tömeg hangulatát, akkor nem történt volna meg, hogy fegyver kerül a tömeg közé illetéktelen személyek részére.”

Újabb kérdésekre Brusznai megismételte a Kána Lőrincsel folytatott beszélgetés tartalmát, majd az egyetemen Bíró főhadnagy által vezetett operatív csoportról faggatták. „Arra a vádpontra, hogy Kiss Gaál szds., horthysta tisztekkel lépett kapcsolatba, a következőket mondtam: Amennyiben Kiss Gaál arra tett intézkedést, hogy honvédségi beosztásba vagy munkakörbe helyezzen volt horthysta tiszteket, azzal büntetendő cselekményt követett el. [...] Kifejtettem abbéli véleményemet, hogy akadhatnak olyan volt horthysta tisztek is, akiknek sem háborús, sem népellenes cselekedetük nem volt, 1945-ben igazolták őket és utána is becsületesen szolgáltak, és csak [az] 1949–50-ben lezajlott, sokban túlzó átszervezéskor bocsátották el. Kifejeztem véleményemet, hogy ezek közül nyilván kerül sor egyesek rehabilitációjára.”

S egy ismételt visszafutó kérdés: a Brusznaiak tulajdonított kivégzési parancs! Itt Brusznai visszaautalt első letartóztatására, amikor Kiss Gaállal, Maczkóval, Dormánnyal, Földesivel és másokkal volt egy cellában: „Kiss Gaál ismétleten kijelentette 8 tanú jelenlétében, hogy egyrészt az én személyem elleni azon vád, miszerint bárkit ki akartam volna végeztetni, alaptalan, mert ilyenről a »FT-ban« egyáltalán nem volt szó.”

Június 27-én dőlt el, hogy Brusznai teszik felelőssé a veszprémi fegyveres harcokért, az általa nem ismert védelmi tervért, az ávosok soha meg nem történt kivégzéséért, a tanácsi létszámcsoökkentésért, a tisztikar „nagyobb részének” állítólagos lecsérésére irányuló szándékért és a veszprémi püspökkel „fenntartott” – valójában nem létező – kapcsolatáért. Mindez egyenesen következik a hozzá intézett kérdésekből. Nem tévedünk, ha kijelentjük, hogy a kérdések előrevetítik a vádirat, sőt jórészt az ítélet tartalmát

a rájuk adott választól függetlenül, mivel a kérdések már tükrözték a hatalom koncepcióját, s felölelték azokat a gyanúsításokat, amelyek még nem szerepeltek a terhelte nyilvánító határozatban.

„Mi volt a célja a nagymennyiségű fegyver kiadásával, és miért osztotta ki az »M« készletet?” Brusznai válasza a korábbiaknak megfelelő: „mint a megyei forradalmi tanács elnökhelyettesének október 26–30-án az volt a véleményem, hogy fegyvereket nem szabad kiosztani civileknek. [...] A későbbi fegyver kiosztásokkal egyetértettem, és ezt azzal a céllal tettem, hogy a közbiztonságot megszilárdítsuk. [...] Én minden esetben ragaszkodtam ahhoz, hogy a kiadott fegyverek átadásakor fel kell írni a neveket, kik kaptak fegyvert. [...] Tagadom azt, hogy a fegyverek kiadásával az lett volna a célom, hogy a proletárdiktatúrát megdöntsem, vagy azokat a szovjet csapatok ellen használjam.”

Ezután egy, a kihallgatások során az '56-os perekben szokványos intermezó következett. A jegyzőkönyv így őrizte meg a történeteket: „Közlöm Önnek, hogy ezt a vallomást nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan adatok, melyek bizonyítják azt, hogy a fegyverek kiadása az »M« készlettel együtt a proletárdiktatúra megdöntését [szolgált] és a szovjet csapatok ellen irányultak. Felszólítom, hogy a kihallgatás folyamán őszintén, a valóságnak megfelelően tegyen vallomást.”

A soron következő kérdés a védelmi tervre tért át. Brusznai megismételte a Kána által mondottakat, majd egy igencsak különös dolgot olvashatunk: „A város védelmi tervének tartalmát nem ismerem. A terv létezéséről tudtam, felelős vagyok azért, mert megsemmisítésére nem törekedtem, ezzel lényegében a terv létezésével egyetértettem.”

A kiadott rendeleteket firtató kérdések után újból visszakanyarodott a vizsgálótiszt az ÁVH-s tisztek őrizetbe vételéhez. Brusznai válasza: „célja az volt, hogy az ellenük történő merényleteket megakadályozzuk.” És következett a „keresztkérdés”: „Mikor, hol, kinek és hol vetette fel az ÁVH-s tisztek reprezentatív kivégzését?” S a válasz: „A reprezentatív kivégzésről soha senkinek, és sehol nem beszéltem, [...] példának hoztam fel (az október 31-i küldött közgyűlésen) a Budapest és mosonmagyaróvári kivégzéseket, hogy ezt nem kell követni, mert mi úgy oldottuk meg, hogy az ávó-s tiszteket őrizetbe

vettük, és akinek panasza lesz velük kapcsolatban esetleg kegyetlenkedéseikről, az jelentse, és lesz belőle egy »reprezentatív pör«.

„A szovjet hadsereg bejövetele előtt miért akarta felszállítani a volt ávós tiszteket Budapestre, milyen céllal?” Brusznjai megismételte a korábban vallottakat: a rádióban hallották a felhívást, hogy az ávós tisztek jelentkezzenek a Markó utcában. „A közlemény úgy szólt, hogy a máshol őrizetbe vett ávós tiszteket oda kell szállítani.”

A JÚLIUS 1-JEI KIHALLGATÁS

Az első kérdés visszatért egy – már a kérdés megfogalmazásában is valótlan (ha tetszik, beugrató jellegű) – témára. „A tanúvallomások szerint Ön az ellenforradalom ideje alatt utasítást adott a börtönben lévő letartóztatott kommunisták és ÁVH-sok kivégzésére. Beszéljen arról, mikor, és hogyan adta ki ezt az utasítást?” Ki kell jelentenünk: nincs az iratok között ilyen tanúvallomás! Brusznjai válasza most is tagadó volt.

A nap második kérdése: „A vallomások szerint Ön több személy letartóztatására adott ki utasítást október 30-án és azt követő időben. Ezen személyek kommunista funkcionáriusok és állampolgári védelmi tisztek voltak. Beszéljen ezekkel a kiadott utasításaival kapcsolatban.” „Egy ember letartóztatására adtam parancsot, és ez Nagy Béla tanár volt” – ismételte a már elmondott történetet Brusznjai. Nyilván újabb kérdésekre – amelyek az állampolgári védelemre vonatkoztak – kijelentette: „Azt is tagadom, hogy külön adtam volna ki parancsot [...] állampolgári vezetőket letartóztatására. [...] Elmondani kívánom még, hogy egyetlen kommunista őrizetbevitelére vagy letartóztatására határozatot nem hoztam, utasítást nem adtam. Az ellenforradalom időszakában nem is értesültem, hogy kommunistákat tartóztattak le. [...] Péntek Károly megyei ügyész [...] bujkál a városban esetenként, és igen rossz a tömeghangulat ellene, hogy nem-e helyes [sic!] őt is őrizetbe venni.” Ismételt hangsúlyozzuk: ez a jegyzőkönyv is a nyomozó által átfogalmazott szöveget és nem Brusznjai mondatait tartalmazza. Karakteresen utalnak erre az „ellenforradalom időszakában” és a „nem-e lenne helyes” szavak. Brusznjai az elsőt azért nem használta, mert elveivel ellentétben állt, a másikat azért, mert tudott magyarul.

A JÚLIUS 4-I KIHALLGATÁS

Ekkor már szó sem esett a Brusznjai által véghezvitt cselekedetéről, hanem Brusznjai politikai véleménye volt a tárgy. „Egyetértett-e a Nagy Imre-kormány intézkedéseivel, és azt milyen mértékben támogatta?”

„Én Nagy Imre kormányának ténykedését helyeseltem, és annak intézkedéseit végrehajtottam, mert teljes mértékben egyetérttem vele” – válaszolta Brusznjai, majd részletezte: egyetértett a „több pártrendszer létrehozásával, a koalíciós kormány működésével [...] a nemzetőrség létrehozásában és azok felfegyverzésében [...] a közbiztonságot akartuk megerősíteni”.

„Van-e önnek arról tudomása, hogy a nemzetőrség szervezésével olyan emberek is kaptak fegyvert, kinek nem a közbiztonság megszilárdítása volt a célja, hanem a tőkésrend [sic!] visszalátása. Érttem ezalatt a börtönből kiszabadult rabokat, csendőrök és volt katonatisztek felfegyverzését is.” Brusznjai válasza méltán idegesíthette a hatalom embereit. Az osztálymegkülönböztetés kommunista dogmájával szemben nyíltan az állampolgári jogegyenlőség elvét hangoztatta a halál árnyékában is: „nem vettem figyelembe azt, hogy valaki csend ő volt-e vagy kulák. Csak azt mondtam, hogy olyannak adjanak fegyvert, akinek katonakönyve van, és akit az akkori helyi szervek javasolnak. Mivel az akkori szervezetek olyan összetételűek voltak, hogy abban minden réteg képviselve volt, így feltételezem azt, hogy olyanok kezébe is fegyver kerülhetett, akiknek a tőkés rend visszalátása volt a célja.”

A következő kérdés: „Van-e tudomása arról, hogy az ön által kiadott fegyverek mennyi ártatlan embert, szovjet katonát és kommunistát gyilkoltak meg?” Brusznjai tárgyszerűen válaszolt: „Földesi szds. közölte velem a novemberi letartóztatásunk alkalmával, hogy az általam [kezelt] 100 db. géppisztoly nem volt senki részére kiadva, azzal senki nem lőtt, mert Földesi az egyetemen bezárta egy terembe, ahol a szovjet csapatok egyben megtalálták. A többi fegyverek kiosztásával kapcsolatban nem tudom, azokat milyen célra használták fel. Mivel lövöldözések történtek, fennáll annak lehetősége is, hogy azokkal a fegyverekkel is oltottak ki ártatlan emberéleteket. Azonban arról nincs tudomásom konkrétan, hogy ilyen eset történt-e.”

Brusznjai tehát harcolt tovább – amennyire tehetette – az életéért. S a tények mellette szólnak, még a hatalom oldaláról szemlélve is. Az általa az egyetemre vitt fegyverekkel nem lőttek, azok hiánytalanul kerültek a szovjet alakulat kezére. Így maradt a megfoghatatlan, ezt kellett tehát a „fennáll annak lehetősége is” formulával felhasználni, megfejelve azzal a jogi bornírttsággal, amit a következő mondat hordoz: „Arra semmilyen bizonyítékom nincsen, hogy az általam kiosztott fegyverekkel nem gyilkoltak le ártatlan embereket.” Mindez ellentétben áll az akkori törvényben is lefektetett ártatlanság vélelmének elvével. Az érvényes eljárásjogi szabályok szerint tehát a nyomozó hatóság kötelessége volt annak bizonyítása, hogy a Brusznjai által önhatalmúlag kiadott fegyverrel kit és hol gyilkoltak meg. Ezt a törvényi kötelezettséget azonban Csurgó főhadnagy nem akarta érvényesíteni.

„Tisztában volt Ön azzal, hogy egyes helyekről a gyors felülvizsgálat és az ellenforradalmi események következtében közveszélyes bűnözők szabadulhattak ki, melyek az egész társadalomra veszélyesek? Milyen intézkedést tett az illetékes szerveken keresztül ezek elfogására?” Megint egy megválaszolhatatlan kérdés, amely sem a konkrét rendi munkatáborból, sem a vespéremi börtönből történt szabadításhoz nem kötődik. (A vizsgáló is jól tudta: Veszprémben a köztörvényes rabok a börtönben maradtak, s Halmai bíró vallomásából tudjuk, hogy a többiek büntetését félbeszakították.) Az „egyes helyekről” formula tehát egyrészt megfoghatatlan, másrészt egy életveszélyes elvet rejt: a forradalomban vezető szerepet vállaló mindenért felel, ami bárhol, bármikor történt – ezen alapszik az utolsó mondat is, hiszen miért kellene Brusznjainak intézkedni olyan ügyben, amely nem az ő illetékességi területén történt.

A „horthysta tisztek” visszavételére vonatkozó kérdés valójában átvezetett a következőhöz, amelyben már valódi robbanótöltet volt. „Miért tartotta megbízhatóbbnak a volt horthysta tiszteket az ellenforradalom számára a demokratikus tiszteknél?” A válasz egy gyenge alapfokú szeminárium brosúrájából is származhatott. „A horthysta tiszteket azért tartottam megbízhatóbbnak, mert 1949-től 1956 októberéig nagyobb részük a proletárdiktatúrát nem támogatták. Viszont 1956. október 23-tól nov. 4-ig sok helyen bekapcsolódtak,

illetve élére álltak az ellenforradalomnak.” A magyar nyelv helyességére mit sem adó, ám az ideológiai követelményeknek maradék nélkül megfelelő, Brusznjai szájába adott mondatok már az összegző végkifejletet hordozzák, teljesen eltávolodva a történeti valóságtól.

„Milyen tevékenységet fejtett ki a proletárdiktatúra megdöntésében, miért döntötték meg a proletárdiktatúrát, milyen társadalmi rendszert akartak a helyébe?” A válasz ugyancsak az akkortájt terjesztett Fehér könyvek brosúraszövegét „egyeniesíti”: „A proletárdiktatúra megdöntésében annyiban vettem részt, hogy tagja, elnökhelyettese és elnöke voltam egy olyan szervnek, amely támogatta az ellenforradalmat, és végrehajtottam Nagy Imréék intézkedéseit. Az intézkedések között szerepelt a proletárdiktatúra megdöntése is. Ebből adódóan döntöttük meg Veszprém városában a proletárdiktatúrát. A proletárdiktatúra megdöntésével egyetértettem, és mint a megyei Forradalmi Tanács vezetője tevékenységemmel támogattam is. »A proletárdiktatúra létezésével eszmeileg sem értettem egyet, ebből adódóan támogattam Nagy Imrééket, amely a proletárdiktatúra megdöntését végrehajtotta. Az ellenforradalom ideje alatt én olyan kérdéssel nem foglalkoztam, hogy milyen társadalmi rendszer legyen. Az én véleményem az volt, legyen olyan, amelyet a magyar nép akar«. Ezt arra értettem, hogy követeltük a szabad választást és annak megtartásával eldőlt volna, milyen rendszert akar a nép.” Az imént idézett – a proletárdiktatúra megdöntésére vonatkozó – vallomásrészeket Brusznjai a bíróság előtt visszavonta, mert erőszakkal írárták alá vele a jegyzőkönyveket, mi több, Brusznjait az aláírás érdekében fizikailag is bántalmazták.

A jegyzőkönyv a vizsgálótiszt „közlésének” rögzítésével folytatódott: „A megtett vallomásnak az utolsó részét, amely arról szól, hogy milyen társadalmi rendszert akart, nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan bizonyítékok, amelyek bizonyítják, hogy Magyarországon többpártrendszerrel polgári demokráciát akartak létrehozni, ahol a kommunistákat fasiszta módszerekkel üldözték volna. Ilyen intézkedés volt már a 33 kommunista elbocsátása is a Megyei Tanácstól. Valamint horthysta tisztek felvétele a hadseregbe, a meglévő tiszti állomány helyett. Felszólítom, a kérdéssel kapcsolatosan

tegyen őszinte vallomást, mert ezzel a helyzetén is könnyíthet, mert a bíróság enyhítő körülményként veszi a beismerő vallomást.”

A JÚLIUS 12-I KIHALLGATÁS

Úgy tűnt, ismét kezdődik minden elől: „Mikor és milyen körülmények között lett MFT-nek [Megyei Forradalmi Tanácsnak] tagja, illetve vezetője? [...] Miért vállalt vezető szerepet november 1-jén?”

„Elsősorban azért vállaltam, mert jól esett az akkori tömegektől a bizalom, a másik ok az volt, hogy egyetértettem, és magamévá tettem azokat a követeléseket, amelyet a »FT« a kormány elé vitt. Továbbá azért, mert úgy éreztem, a proletárdiktatúra megdőlt, és most már mi, forradalmárok vagyunk hatalmon.” Több harmadrangú kérdés után egy súlyos választ mondtak ki – vagy fogalmaztak át –, amely már a vég kezdete: „én, mint a MFT elnöke, a politikai és katonai ügyekkel foglalkoztam elsősornak [sic].”

Miért tartotta fenn magának ezt a rezortot, és „milyen tevékenységet fejtett ki?” – ragozták tovább a valójában már megfogalmazott választ. Brusznjaival itt „kimondatták”, hogy a politikai ügyek a legfontosabbak, ezért ez elnöki feladat. „Mivel a politikai ügyekkel foglalkoztam, lefoglaltam az MDP kocsit és közülük 2 db-ot kiadtam az akkori MEFESZ használatára”, politikai tevékenységként említetik a DISZ helyiségeinek átadása a forradalmi ifjúsági szervezetnek, a gépkocsik és más ingóságok leltárba vétele. „Tárgyalásokat folytattam a helyi koalíciós pártok vezetőivel, engedélyeztem azok megalakulását, [...] hozzájárultam az MSZMP szervezéséhez is, [...] tárgyalásokat folytattam a börtönből kiszabadult Berta Vince tapolcai tanítóval és társaival, valamint az olaszfalusi pappal, akik mind a hárman politikai elítéltek voltak.”

A katonai ügyekre térve a Kána vezérőrnagynál tett látogatás áll az első helyen. „A fegyverek kiosztásával a célom az volt, hogy a nemzetőrsegeket felszereljük. Mivel az akkori körülmények olyanok voltak, és nem ellenőriztük a fegyverek kiadását, jutottak fegyverhez olyan személyek, akik nem a közbiztonságot akarták megszilárdítani, volt horthysta tisztek, csendőrök és egyéb börtönből szabadultak is kaptak fegyvert. Továbbá célom volt a fegyverek kiosztásával a város védelme a szovjet

csapatok ellen. Tudtam, hogy a szovjet csapatok a Dunántúlra jönnek, és ezért igyekeztem, illetve sürgettem a fegyverek kiosztását. Ebből a célból értettem egyet a városvédelmi terv elkészítésével is, melyet Dormány és Kiss Gaál készítették el. [...] A horthysta tisztek visszavételét a hadseregbe azért akartam végrehajtani, mert ezeket »megbízhatóbbnak tartottam a forradalom számára, mert ők nem szolgálták ki a proletárdiktatúrát, és az ellenforradalom ideje alatt a legtöbb helyen mellálltak.«” Az idézett „vallomás” olyan távol áll Brusznjai többszörösen kifejtett álláspontjától, s annyira a vizsgálók korábbi kérdéseiből fabrikált „válaszokat” tartalmaz, hogy senki sem veheti komolyan, hogy itt Brusznjai szabad akaratából vallott s vállalta fel a neki szánt „tudatos ellenforradalmár” szerepét, elmondva a halálos ítélet indoklását.

Az „előösszegzés” az államvédelmi tisztek őrizetbe vételével és a kommunisták elbocsátásával folytatódott. Az utolsó kérdés visszatért a proletárdiktatúra megdöntésére: „Miért vett részt a proletárdiktatúra megdöntésében, és helyette milyen társadalmat akart?” „A proletárdiktatúra megdöntésében azért vettem részt, mert én magam is és családom el volt nyomva a proletárdiktatúra alatt. Többek között 1950-ben kitétek az egyetemi állásomból, és két évig munka nélkül, rossz anyagi körülmények között voltam. Saját házunkat államosították. Apám 1934-ig csendőr volt, 1949-ben izgatásért egy évre bocsútták. Bátyám három évet ült Kistarcsán 1950-től. Az apósom 1949-ben elbocsútták a hadseregtől főhadnagyi rendfokozattal, mert a horthysta rendszer alatt hivatásos katona volt. A fentiek miatt nem értettem egyet a proletárdiktatúrával eszmeileg sem. Éppen ezért vállaltam vezetést egy olyan mozgalomban, amely megdönti a proletárdiktatúrát. A proletárdiktatúra helyett a polgári demokratikus társadalmi rendet akartam létrehozni, illetve egy ilyen irányzatot támogatni.” A válasz itt is tökéletesen kielégítette a kihallgató tisztet. Nem csoda, ők írták, a többi csak gumibot kérdése volt. Az a cinizmus, amellyel a Brusznjai család tönkretételét használták fel indokol arra, hogy tényállásszerűen „vallja be” Brusznjai a halálos minősítésű szervezkedés vezetése című bűncselekményt, a legtorzabb szovjet koncepciók perekre emlékeztet.

Nem véletlen az sem, hogy az idézett szakasz gondosan kikerüli Bruszn-

nyai azon vallomásrészleteit, melyekben a közösség érdekére, a népi vagy nemzeti érdekre, a közösségért vállalt felelősségre hivatkozik tevékenysége indítóokaként. Kizárólag önérdékűnek állította be a vizsgáló Bruszniai forradalmi tevékenységének motivációját. Ez korántsem új jelenség. Úgy tűnik, minden zsarnokság természetrajzához hozzátartozik, hogy az ellene felépők erkölcsi szilárdságát és tisztaságát kérdőjelezi meg, s a közért vállalt szolgálatot önös érdekek igyekszik feltüntetni. Lapozzuk fel egy pillanatra az aradi tizenhárom 1849-es peranyagát! Ittebei Kiss Ernő kénytelen volt védekezni az „önös érdek” és a „rangorság” becsületét csorbító vád ellen.

A JÚLIUS 15-I KIHALLGATÁS

Rövid kihallgatás volt. A testben-léleken meggyötört emberrel most az alosztályvezető íratta alá, amit összeállítottak számára. A nyomozó hatóság biztosra akart menni, ezért a július 12-i vallomásra visszautalva arról tett fel kérdést a kihallgató, hogy a proletárdiktatúra megdöntésének gondolata „mikor vetődött fel Önben? [...] Milyen formában akarta Ön annak gyakorlati végrehajtását lebonyolítani?”

A válaszban arról esik szó – ez is a korábbiak összegzése –, hogy Bruszniai 1949 óta nem értett egyet a diktatúrával. „Azonban 1956. októberi eseményekig semmi gyakorlati megmozdulásban sem vettem részt, mivel láttam azt, nincs értelme cselekedni, olyan erős az államhatalmi szerv.” Indítékként mindazokat a személyes okokat ismétli a válasz, amelyeket már korábban aláírtak Bruszniaival: apja bebörtönzése, József testvérének internálása, szentesi házuk államosítása, „amelyért semmi ellenszolgáltatást nem kaptak hozzátartozóim. [...] Az általam elmondottaknak az orvoslását és helyrehozatalát egy másik államforma életbeléptetése után vártam, konkrétan [sic!] a polgári demokrácia államforma életbeléptetése után [...] a megyében az alábbi intézkedéseket tettem és járultam hozzá (ti. a polgári demokrácia »életbeléptetéséhez«):

1. Engedélyeztem a több párt létrehozását, azt támogattam.
2. Munkatársaimnak felvettem volt horthysta és ludovikás tiszteket és osztályidegen személyeket.

3. Egyetértettem és elősegítettem a Veszprém Megyei Tanács kommunistáinak az elbocsájtásával, ami meg is történt november 2-án, 334 fő. Semmit nem tettem annak érdekében, hogy ezt megakadályozzam, mint elnök.

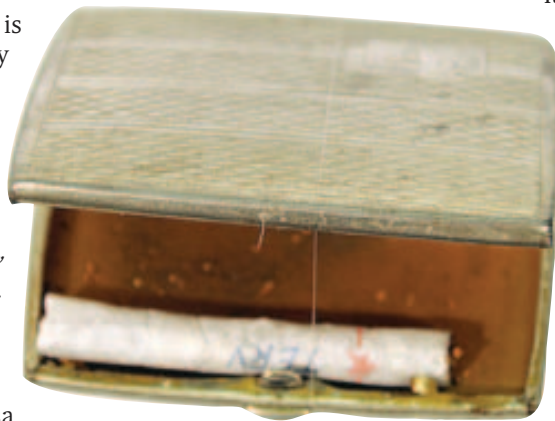
4. Mindent elköttem annak érdekében, hogy a honvédségi raktárból az »M« készletben lévő fegyvereket kioszák illetéktelen személyeknek. Ebben az ügyben személyesen jártam fent Budapesten a HM-ben. Velem jött a HM-be Németh Károly és Bodor Géza, volt horthysta százados. Közlegényekből akartam tiszteket kineveztetni.

5. Gépkocsikat és pártházakat elfoglaltam azért, hogy meggátoljam mozgásukat és működésüket.

6. Hozzájárultam a kommunisták és volt ÁVH-sok őrizetbe vételéhez és fogva tartásához a börtönbe.

7. 1956. november 3-án kb. 7-800 katonára és tisztra jelenlétében arra hívtam az egységet, hogy álljanak a forradalom mellé, mert ez az igaz nemzeti ügy, ezért folyik el a sok vér, és a hadseregnek, önöknek is ezt kell támogatni. Bejelentettem azt is, le fogjuk váltani, és helyettük ludovikás és volt horthysta tiszteket fogunk beállítani stb.”

A vádat lényegében a fentiek szerint állította össze a Győri Katonai

Bruszniai Árpád cigarettatárcája

Ügyészség, melynek alapján a Győri Katonai Bíróság Vetési Béla hadbíró őrnagy vezette tanácsa Bruszniai Árpádot életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte (ha az ítélet jogerőre emelkedhetne volna, Bruszniai Árpád 1963-ban kiszabadul!). A politikai hatalmat Veszprémben megtestesítő Pap János megyei párttitkár azonban nem tudott megnyugodni, mert Bruszniai Árpád büntetése nem elégítette ki bosszúvágyát.

Elindult tehát a politikai csatornákon az intervenció, amely azt célozta, hogy Bruszniai Árpádot hóhérkézzre juttassa. Ebből az időszakból számos olyan írásos anyag ismert, amely a bíróságok „liberális” ítélezését ostorozza és konkrét ügyekben interveniál. A Bruszniai-ügyben a Legfelsőbb Bíróság elnökének címzett levél azonban egyedülálló a maga nemében:

„A megye kommunistái, becsületes dolgozói – a népi demokratikus államrend megdöntéséért küzdő, vezető szerepet játszó ellenforradalmárok felelősségre vonásánál – a legsúlyosabb ítéletet várták, nem pedig a törvényes büntetési tétel minimumát.

Kérjük a Legfelsőbb Bíróságot, hogy az ügyben – mely fellebbezés alatt áll – a törvényeinknek megfelelő komoly ítéletet hozzon.

Veszprém, 1957. november 2.

Elvtársi üdvözléssel:

Geier Béla m[egyei] adm[inisztratív] főelőadó

Pap János m[egyei] titkár.”

A FELLEBBEZÉSI TÁRGYALÁS

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különytanácsa (Fellebbviteli Tanács) 1958. január 7-re tűzte ki a fellebbezési tárgyalást.

A Bruszniai-ügyben keletkezett tárgyalási jegyzőkönyv tanúsága szerint a különytanácsot dr. Szimler János hadbíró alezredes vezette, és négy ülnök járt el: Liszt Vilmos ezredes, Dapsi Károly ezredes, Török Sándor rendőr ezredes, Orbán Miklós rendőr ezredes; a Katonai főügyészt dr. Valachi László hadbíró alezredes képviselte. Bruszniai Árpádot továbbra is dr. Miklós Imre védte.

Az ügyész a fellebbezési óvást fenntartotta Bruszniai Árpád esetében súlyosításért, halálbüntetés kiszabása végett. A vádbeszéd semmi újat nem hozott az addigi ügyészi állásponthez képest. Hangsúlyozta, hogy Bruszniai Árpád és társai cselekményekkel országos hatást is elérhettek volna. „Feltétlenül az ő magatartásuknak tudható be, hogy Budapest után Veszprémben követelte az ellenforradalom a legtöbb áldozatot.”

Miklós Imre Bruszniai Árpád védelmében részletesen előadta a már írásban is rögzített érvelését. Összefoglalta mindazt, amit Bruszniai Árpád a kihallgatása során is elmondott, érez-

hetően azzal az célzattal, hogy a „tudatos ellenforradalmár” minősítést s ezzel a halálbüntetést elkerülje.

Brusznjai Árpádnak a halál küszöbén volt lelkiereje egy terjedelmes, az egész ügyet átfogó beszéd megtartására. Ez a végső megszólalása figyelemre méltó. Úgy érvelt, mint akinek nem az életéért kell küzdenie. A legfontosabb mondatai álljanak itt: „Bűnös vagyok – kezdte beszédét –, megértettem, hogy tettem – bár objektív okok folytán az államrend megdöntését eredményezhette volna. [...] Tudom, hogy bennem látják azt a tudatos ellenforradalmárt, aki évek óta eszmei előkészítője az októberi eseményeknek. Az ügyészi vádindítvány nagyon is sematikus, káderlapminta-szerűen állította származásomat, múltamat. A múlt rendszertől én nem kaptam annyit, hogy visszatérést várnám. [...] Tudásom alapján bárhol megélhetnék, jóllehet sokkal gondtalanabban, mint tanári fizetésemből. [...]”

Többen elmentek, én itt maradtam, és most részben az ő tetteikért is nekem kell a felelősséget vállalnom. Én még a HM-ből visszatérve is elleneztem a fegyverek kiadását. Kána v.örngy. ma letagadja az igazságot, állítom, hogy a HM-ben ő ugyanazt a szerepet töltötte be, mint én Veszprémben. [...] Veszprémben én a mérsékelt, a rendet megteremteni igyekvő irányzatot képviseltem. Soha nem izgattam, sok dolgot eleneztem. [...] Hiába lett védőm figyelemzetve, én is csak azt állítom, hogy esetemben megvannak és igazolhatók is azok a tények, amelyek enyhítik az általam elkövetettnek vélt cselekményeket. [...] Engem bíztak meg, hogy fogjam a gyeplőt. Ennek ellenére is állítom, hogy míg ezt a gyeplőt én fogtam, az a kocsi senkit nem ütött el. Hogy közben sajnálatos események is történtek, arról talán én tehetek a legkevesebbet. Én erről a kocsiról az utolsó kanyarban repültem ki, [...] nem ismétlődött meg a köztársaság téri, vagy Miskolc, vagy Mosonmagyaróvár története. [sic!] Bízom abban, hogy lehetőséget biztosítanak számomra, hogy kiutat lássak valaha is az életbe.”

A másodfokú ítélet Brusznjai Árpád halálra és teljes vagyonekobzásra ítélte. Megismételte, hogy 180 szovjet katona és 70 polgári lakos haláláért – a fegyverek kiosztása okán – Brusznjai (elsősorban) és társai felelősek. A büntetésekkel foglalkozó részben a különtanács kifejtette: „I. r. dr. Brusznjai Árpád vádlottnál abból indult ki, hogy

beállítottságánál, származásánál és családi körülményeinél fogva már a fel szabadulás óta a népi demokratikus államrenddel szemben ellenséges gondolkodású és viselkedésű egyén volt. [...] Mint tudatos ellenforradalmár, betegsége és testi rokkantsága ellenére a legvérzivatarosabb napokban is igen aktívan tevékenykedett, s abban az időben minden tőle telhetőt elkövetett annak érdekében, hogy hazánkba a népi demokratikus államforma többé ne jöjjön vissza, [...] magatartása következményeként Veszprém területén számtalan ellenséges beállítottságú egyén és megtévedett dolgozó kezébe fegyver került, s fegyvereket a szovjet hadsereg katonái, valamint a rendszerrel szemben hűséget tanúsító egyénekkel szemben használták fel.”

A különtanács tehát minden elvi kérdésben osztotta a vádhatóság és az elsőfokú bíróság által képviselt hatalom álláspontját: a Rákosi-korszak jogának folytonosságát és a kollektív bűnösséget mindenért, ami a forradalomban történt. S persze teljesítette Pap János és a „Veszprém megyei kommunisták” elvárását.

A KEGYELMI ELJÁRÁS

Brusznjai Árpád és védője kegyelemért folyamodott, azonban a kérvény sohasem került a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elé. Az 1957. évi 34. tv. szerint folyt az eljárás: „Ha a népbíró-sági tanács a terhelte halálra ítélte, az ügyész meghallgatása után zárt ülésen véleményt nyilvánít arra, hogy a terhelte kegyelemre ajánlja-e vagy nem.”

A különtanács – miként ezt a ránk maradt jegyzőkönyv tanúsítja – január 7-én meghallgatta az ügyészt, és szavazott a kegyelmi kérvény ajánlása tárgyában. Valachi László a katonai főügyész képviselőjében ellenezte a kegyelemre ajánlást. „Dapsi Károly ezds. és Liszt Vilmos ezds. az elítéltet kegyelemre ajánlják. A kegyelemre ajánlás indoka az, hogy 1956. november 4-ig véres események Veszprémben nem történtek. A különtanács három tagja: Dr. Szimler János hb. alez. [hadbíró alezredes], Török Sándor rezds. [rendőr ezredes], valamint Orbán Miklós rezds. a vádlottat kegyelemre nem ajánlja, mert megítélésük szerint a vádlott által elkövetett bűncselekmény társadalmi veszélyessége rendkívül nagy, személyében rejlő veszélyesség is magas fokú, és 1956. november 4. után lényegében a

magatartásuk következménye lett, hogy 180 szovjet katona, 70 polgári egyén meghalt.”

Most, amikor ismételten – és utoljára – elhangzik a 180 szovjet katona halála, meg kell állapítanunk: az október 4–5-i harcokban válójában 10 szovjet katona esett el és 25 sebesült meg, a polgári halottak száma pedig a valóságban 42 fő volt – 38 férfi és 4 nő. Mindezt tudták a veszprémi pártvezetők: az elesett szovjet katonák sírjai – nevük feltüntetésével – ma is Veszprémben található. A halottak számának nagymérvű eltúlzása szándékos hamisításként – Brusznjai Árpád kivégzésének célzatával – kerülhetett a per anyagába.

Brusznjai sorsa tehát megpecsétlődött. Dapsi Károly és Liszt Vilmos honvéd ezredek legalább megkísérelték megmenteni a jövőnek a magyar tudományos élet ígértes tehetőségét. Erre a tettükre az utókor tisztelettel emlékszik. Szavazatuk mögött látni kell azt is, hogy a két kommunista honvédtiszt a Veszprémben november 4. után kirobbant ellenállást nem úgy ítélte meg, mint a tanács elnöke és két rendőrtiszt ülnöktársuk. Ők – úgy tűnik – nem fogadták el sem a kollektív felelősséget (a „magatartásuk következménye” formulát), sem azt, hogy a szovjet támadás ódiúmat más viselje.

A „SEMMIS HALÁL”

1958. január 9-én a jegyzőkönyv szerint „06 óra 59 perckor elővezettetett dr. Brusznjai Árpád jogerősen kötél általi halálbüntetésre elítélt”. Miután megállapították személyi adatait: „Tanács elnöke közli az elítélttel a jogerős ítéletet és azt, hogy a kegyelmi kérelmét a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa elutasította.” A tanács elnöke az elítéltet átadta az ítélet-végrehajtóknak.

Brusznjai Árpád pere irattárba került, ahonnan azután a Történelem vétele elő. A Győri Katonai Bíróság 1990. április 5-én megállapította, hogy „dr. Brusznjai Árpádné [...] kérelmére az 1989. évi XXXVI. törvény 6.§.(1) bekezdése alapján [...] ezt az elítélést semmisnek kell tekinteni”.

Egy korszak összeomlott, s maga alá temette Kádár vérben fogant rendszerét a Pap Jánosok gyilkos klientúrájával együtt. Brusznjai Árpád pedig bekerült a szabadság mártírjainak magyar panteonjába. ♦

A HARC

FOLYIK
TOVÁBB!

A KORMÁNY MÉG
NEM TELJESITETTE
KÖVETELÉSEINKET!

A SZOVJET
CSAPATOK MÉG
ITT VANNAK!

NE ADD KI
A FEGYVERT
A KEZEDBŐL!

